

УДК 330.34:316.42

І. Ф. Романів,

аспірант, Львівський університет бізнесу та права", м. Львів

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

I. Romaniw,

graduate student, Lviv University of Business and Law, Ukraine, Lviv

SOCIAL SECURITY AS A PERFORMANCE CRITERION STRATEGIC MANAGEMENT OF SOCIAL DEVELOPMENT IN THE ECONOMIC CRISIS

У статті розглянуто одну з проблем сучасного стратегічного управління соціальним розвитком в умовах економічної кризи, а саме: забезпечення соціальної безпеки. Окреслено теоретичні передумови дослідження соціального розвитку в кризових умовах. Досліджено зміст поняття, класифіковано суб'єкти та чинники соціальної безпеки на сучасному етапі. Доведено, що соціальна безпека є одним з цілеутворюючих векторів стратегічного управління соціальним розвитком в умовах соціально-економічних криз. Встановлено перспективність подальших досліджень розвитку людського потенціалу на основі забезпечення соціальної безпеки.

The article deals with one of the problems of modern strategic management of social development in the economic crisis, namely the provision of social security. Outlines the theoretical background of research in social development crisis. The content of concepts and subjects classified as social security today. It is proved that social security is one of aim-forming vectors strategic management of social development in terms of socio-economic crises. Established prospects for further research of human potential through providing social security.

Ключові слова: соціальна безпека, економічна криза, стратегія соціального розвитку.
Keywords: social security, economic crisis, social development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кризові умови функціонування економіки України призводять до появи численних загроз за багатьма напрямками. Орієнтація на побудову громадянської соціальної держави обумовлює актуальність проблеми соціальної безпеки в умовах економічної кризи. Вирішення цієї проблеми пов'язане з важливими практичними завданнями підвищення загального добробуту та якості життя громадян, розвитку організацій соціальної сфери, удосконалення шляхів формування та використання людського потенціалу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Соціальна безпека як складова частина національної економічної безпеки досліджувалась багатьма науковцями, серед яких Беда К.В., Данилишин Б., Залунін В.Ф., Коленда Н.В., Куценко В., Поснова Т.В., Харазішвілі Ю.М., Хожило І.І., Штангрет А.М. та інші. Проте невпинне погіршення соціально-економічної обстановки в державі потребує перегляду засад стратегічного управління соціальним розвитком, у тому числі з метою введення у його склад поняття соціальної безпеки.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є формування рекомендацій щодо забезпечення соціальної безпеки як вектору соціального розвитку у контексті кризових умов.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Події останніх років, зумовлені недосконалістю державної соціальної політики, зростанням асиметрії соціального і економічного розвитку свідчать про недостатню увагу до проблем забезпечення соціальної безпеки.

Соціальна безпека є відображенням такого стану справ у країні, за якого забезпечується додержання національних інтересів у соціальній сфері, попереджуються соціальні ризики та загрози, а наслідки їх настання оперативно ліквідуються.

О.В. Алейнікова відзначає, що вплив глобальної кризи на українську економіку має подвійну економіко-політичну основу. Інституційно не розвинута економічна структура України найповніше сприйняла всі недоліки ліберальної економіки, а не маючи її переваг, вона не може адекватно реагувати на всі можливі наслідки кризи [1]. О.О. Сиченко з цього при-

воду наголошує, що стан соціальної безпеки в суспільстві знаходиться в прямій залежності від рівня життя населення. Соціальна безпека не може бути забезпечена тільки діями офіційних і неофіційних владних інститутів, але вимагає сприятливих соціально-економічних умов, зокрема — подолання затяжної соціально-економічної кризи [2, с. 36].

Є підстави стверджувати, що економічна криза стає якщо не центральним об'єктом досліджень циклічності економічних процесів, то може вважатись стимулюючим чинником наукових пошуків. Так, А.В. Герец, аналізуючи наукові праці, у яких формувались засади теорії економічних циклів, зауважує, що серед форм прояву детермінанти циклічності економіки є такі, як зменшення банківських резервів, скорочення кредиту (детермінанта впливу золота, за Е. де Лаве); затримка експортних операцій, несприятливий платіжний баланс (детермінанта коливання цін на товари, за К. Жюгляром); суперечність між виробництвом і споживанням (недоспоживання народних мас, за Д. Рікардо, К. Марксом); безробіття, дефіцит, інфляція (нестабільність грошово-кредитної політики, за У. Мітчелом) тощо [3, с. 437]. У зв'язку з існуванням великої кількості чинників циклічних коливань актуальним питанням теорії залишається моніторинг. На думку І.В. Ховрака та А.А. Тарана, моніторинг циклічності в Україні повинен відбуватись на таких засадах, як адекватність (відповідність існуючим умовам функціонування й стану економіки); цілісність (визначення об'єктів, цілей, завдань і механізмів державного регулювання); вибірковість (врахування відмінностей регіонального та галузевого розвитку в процесі вибору інструментів регулювання); обов'язковість (регулятори, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України); обмеженість (чітке встановлення часових та просторових меж застосування регуляторів державного впливу) [4].

Т. М. Булах, К. В. Петренко циклічність економіки називають однією з зовнішніх причин депресивності регіону [5, с. 226]. У плані роботи Інституту соціального розвитку ООН серед основних викликів соціальному розвитку відзначається криза та непевність. Наголошується, зокрема, що криза 2008—2009 років у країнах з низьким рівнем економічного розвитку особливо негативно вплинула на довготривалі стратегії розвитку та соціальну політику [6, с. 3—4].

Важливим напрямом сучасного управління економікою є розробка теорії антициклічного регулювання. Про його актуальність на основі дослідження реалій господарювання на теперішньому етапі доходить висновку Т.І. Філякова [7, с. 79]. О.П. Перенчук, наголошуючи на циклічності як характерній 7 розвитку світової економіки відзначає актуальність для сталого розвитку економіки, впровадження низки заходів антициклічного регулювання, серед яких удосконалення нормативно-правової бази держави та системи оподаткування; ефективне поєднання ринкових важелів з державним регулюванням економіки для забезпечення економічної рівноваги; підвищення інноваційної і інвестиційної активності; підвищення ефективності антимонопольної політики, створення здорового конкурентного середовища тощо [8, с. 29]. На нашу думку, антициклічне регулювання повинне сприяти передусім соціальному розвитку, захисту населення від економічних шоків і потрясінь. На підтвердження наведемо міркування Л.А. Грициної, котра дослідивши сучасний стан розвитку теорії економічних циклів та сталого економічного розвитку доходить висновку, що для сучасного етапу розвитку світової економіки характерним є пошук нових підходів до пояснення причин виникнення та наслідків поширення економічних циклів; поступове формування нової парадигми, заснованої на пошуку балансу між економічною, екологічною та соціальною сферами людського розвитку [9, с. 253]. І.В. Ховрак та А.А. Таран наголошують на важливості забезпечення ефективності антициклічної урядової політики, котра має включати програму заходів для забезпечення післякризового розвитку [4, с. 53].

Поряд з підвищенням актуальності антициклічного управління, основною метою якого стає залагодження відмінностей в управлінні економікою на різних етапах економічного циклу важливості набуває теорія антикризового управління. Завданням цієї теорії є формування теоретичних засад управління економікою, діяльністю її суб'єктів на конкретному етапі економічного циклу — під час економічної кризи. Звичайно, теорія враховує не лише етап економічної кризи, але й частину періодів спаду (управління запобіганням кризі) та відновлення (управління виходом з кризи чи менеджмент відновлення).

У контексті антикризового управління нерідко постають питання морального характеру. Цей важливий аспект антикризового управління досліджував академік Р. І. Тринько. Уче-

ний відзначає матеріальну нерівність та духовний занепад як причини формування такої структури суспільства, що несе потенційні загрози виникненню економічних криз, моральні, [10, с. 25]. Асиметрію розвитку соціально-трудої сфери в умовах кризи досліджував А.М. Колот. Учений наголошує, що серед основних трендів сьогодення є такі напрямки зростання асиметрії в економічному і соціальному розвитку, як втрата стійкості, десоціалізація відносин у сфері праці, зниження соціальної згуртованості, поширення соціального відторгнення. Асиметрія проявляється найчастіше у випадках розподілу доходів не на користь найманих працівників; порушенні прав на гідні умови праці; невиконання працедавцями узятих на себе зобов'язань тощо. Фінансово-економічна криза, на думку А.М. Колота, породила нові проблеми в розвитку соціально-трудої сфери, зокрема звільнення у зв'язку з підставами тенденційного характеру (неодноразове невиконання трудових обов'язків, невідповідність компетенцій працівника наявним вимогам за результатами атестації); примушування до звільнення за власним бажанням замість звільнення за скороченням чисельності або штату з виплатою компенсації; одностороння зміна умов трудового договору (зниження заробітної плати, скорочення витрат на створення безпечних умов праці, примушування до переукладання трудового договору з безстрокового на строковий); невіплата або несвоєчасна виплата заробітної плати; неповний розрахунок під час звільнення; запровадження атипових графіків робочого часу, що відповідають потребам переважно працедавців; праця понад норму без оплати або компенсацій. Спостерігається поширення і таких, явищ як заробітна плата "у конвертах"; безстрокові відпустки; скорочений робочий тиждень тощо [11, с. 206—207].

Соціальна безпека у сучасній науковій думці розцінюється як складова економічної безпеки держави, що включає етнонаціональну, демографічну, гуманітарну та медичну безпеку [12, с. 64]. Т.А. Шахматова визначає соціальну безпеку як забезпечений державою у процесі виконання її управлінських функцій суспільно-економічний та суспільно-політичний стан, при якому забезпечується нормальний рівень життя населення й інших соціальних груп на всіх рівнях, мінімізуються загрози їх існуванню і забезпечується зростання рівня людського потенціалу країни, що здійснюється на основі відповідних правових норм за допомогою економічних і політичних інструментів [13, с. 74—75]. О.О. Сиченко у широкому розумінні про-

понує визначення соціальної безпеки як стану гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [2, с. 35].

На думку Б. Данилишина та В. Куценко, соціальна безпека пов'язана передусім з дотриманням соціальних стандартів. Учені визначають це поняття на базі основних характерних рис, зокрема можливість постійно підтримувати на рівні не нижче мінімально допустимих норм основні показники, пов'язані з природним відтворенням населення, що дозволяють забезпечувати стійкий соціально-економічний розвиток; здатність зберігати високий рівень здоров'я населення і не допускати поширення на території соціально небезпечних захворювань; можливість забезпечити високий рівень життя населення; підтримку та збереження необхідних параметрів якості соціального середовища, яке безпосередньо впливає на безпеку особистості; здатність протистояти міграційному відтоку населення тощо [14, с. 21].

Т.А. Шахматова стверджує, що соціальна безпека національної економіки є однією з основних складових суспільно-економічної ситуації у країні, від якої залежить стабільність держави в економічному та суспільно-політичному напрямках, визначається рівень життя населення та довіра до уряду. Соціальну безпеку можна розцінювати як один з ключових напрямів та результативних показників ефективності державного управління у цілому, зокрема національною економікою [13, с. 73].

В.Ф. Залунін наголошує на актуальності глибокого вивчення механізму реалізації соціальної складової економічної безпеки і розробки пропозицій про напрями захисту національних інтересів країни у соціальній сфері [15, с. 39]. На думку В. Капітана, одними із найважливіших національних інтересів для нашої країни є сталий розвиток економіки і добробут громадян України, а їх забезпечення відносять до основних функцій держави [16, с. 1].

Б. Данилишин відзначає, що у основі формування людського потенціалу на основі Програми розвитку ООН виділяється низка компонентів безпеки людини, як-от економічна, екологічна, продовольча, особиста, політична безпека, безпека меншин та здоров'я [14, с. 21]. На нашу думку, ці компоненти у сучасних умовах в Україні варто доповнити безпекою соціально-трудої відносин та освітньо-інтелектуальною безпекою.

Питання безпеки соціально-трудої відносин на сьогоднішній день не є широко дослідженим. В.М. Ковальов, В.С. Рижиков та ін.

обґрунтовують сучасні наукові підходи до трактування соціально-трудових відносин у суспільстві, описують механізм функціонування системи соціально-трудових відносин, пропонують сучасні методи моніторингу соціально-трудової сфери як інструменту регулювання і удосконалення соціально-трудових відносин, а також здійснюють аналіз міжнародного досвіду регулювання соціально-трудових відносин [17]. Однак про безпеку трудових відносин мова не йде.

М.О. Соколов відзначає, що система організаційно-економічних механізмів державного управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні не відповідає сучасному рівню економічних відносин [18, с. 32]. А.М. Колот наголошує, що серед основних трендів сьогодення є такі напрямки зростання асиметрії в економічному і соціальному розвитку, як втрата стійкості, десоціалізація відносин у сфері праці, зниження соціальної згуртованості, поширення соціального відторгнення. Асиметрія проявляється найчастіше у випадках розподілу доходів не на користь найманих працівників; порушенні прав на гідні умови праці; невиконання працедавцями взятих на себе зобов'язань тощо [11, с. 206—207].

Соціальна безпека як критерій ефективності державної соціальної політики, стратегічного управління соціальним розвитком потребує класифікації суб'єктів соціальної безпеки, рівнів її забезпечення, чинників, що її зміцнюють або ставлять під загрозу.

Суб'єкти соціальної безпеки можуть бути класифіковані таким чином:

1. За обсягом виконуваних функцій з забезпечення соціальної безпеки:

а) суб'єкти найширшого кола функцій (держава, органи державної влади, чиї повноваження поширюються на усю територію країни, політичні партії);

б) суб'єкти місцевого значення (місцеві органи державної влади, градоутворюючі підприємства, громадські організації місцевого значення);

в) підприємства, організації, у тому числі соціальної сфери;

г) окремі індивіди.

2. За впливом на соціальну безпеку:

а) такі, дії яких зміцнюють соціальну безпеку;

б) такі, дії яких становлять загрозу соціальній безпеці;

в) нейтральні.

3. За рівнем ризику у сфері соціальної безпеки:

а) незахищені верстви населення;

б) такі, що помірно підлягають ризикам у сфері соціальної безпеки;

в) соціально захищені суб'єкти.

О.О. Сиченко у системі соціальної безпеки виділяє безпеку індивідів (якість та рівень життя), суспільства (соціальне середовище, гендерна політика, соціальний захист та рівність та ін.) та держави (демографічна ситуація, зайнятість, екологія, соціальне партнерство та ін.) [2, с. 36]. На нашу думку, наведені рівні безпеки доцільно доповнити регіональною соціальною безпекою та соціальною безпекою суб'єктів господарювання.

Основні чинники, що впливають на соціальну безпеку можливо розділити на дві великі групи: ті, що її зміцнюють, та такі, які завдають шкоду. Зміцнювальні чинники реалізуються у контексті ефективного стратегічного управління соціальним розвитком та соціальною безпекою. Це, передовсім, дії державної влади, які відповідають критеріям прозорості, ефективності, цілеспрямованості та підкріплюються достатньою і необхідною кількістю ресурсів — фінансових і людських. Такі дії повинні базуватись на існуючих нормах права і відповідати соціальним стандартам.

Чинники, що провокують погіршення соціальної безпеки мають назву загроз. Загрози соціальній безпеці особливо активізуються у кризових умовах. Їх доцільно поділяти за джерелами на зовнішні та внутрішні, враховуючи рівень забезпечення соціальної безпеки. Так, на рівні індивідуума впливи з боку органів державної влади, інших громадян чи організацій, які погіршують особисту соціальну безпеку можуть розцінюватись як зовнішні. Натомість на рівні держави зовнішні загрози соціальній безпеці пов'язані насамперед з зовнішньополітичними обставинами, а також умовами (зокрема кризовими), які унаслідок глобалізаційних тенденцій поширюються на конкретну державу.

Соціальна безпека повинна стати опорною точкою формування стратегії соціального розвитку у кризових умовах, а досягнення порогового або вищого значення соціальної безпеки за ключовими параметрами має розцінюватись як ефективність стратегічного управління у таких умовах.

Становлення соціальної держави потребує об'єднаних зусиль науковців, представників органів державної влади, об'єднань громадян у вирішенні існуючих проблем, пов'язаних з соціальною безпекою.

ВИСНОВКИ

Стратегічне управління соціальним розвитком має певні особливості в умовах соціально-економічної кризи. Це передусім загострення проблеми соціальної безпеки держави, вирішення якої залежить не лише від державної соціальної політики, але також від злагодженої цілеспрямованої діяльності усіх суб'єктів соціальної безпеки. Важливим у стратегічному плані стає не тільки подолання існуючих загроз, але й формування таких умов, за яких би розвиток і реалізація людського потенціалу досягав рівня розвинених країн. Таким чином, перспективними напрямками, які доцільно розглянути найближчим часом, є забезпечення соціальної безпеки як передумови сталого розвитку людського потенціалу держави.

Література:

1. Алейнікова О.В. Теорії циклічності та проблеми структурних, фінансових та системних криз суспільного виробництва [Електронний ресурс] / О.В. Алейнікова // Економіка. Управління. Інновації. — 2014. — № 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_3.pdf
2. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави [Електронний ресурс] / О.О. Сиченко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер.: Державне управління. — 2012. — Т. 186, Вип. 174. — С. 34—38. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdu_2012_186_174_8.pdf
3. Герец А.В. Визначення економічної циклічності та підходи до класифікації економічних циклів [Електронний ресурс] / А.В. Герец // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). — 2013. — № 2 (6). — С. 435—442. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2\(6\)_51.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znptdau_2013_2(6)_51.pdf)
4. Ховрак І.В. Циклічність розвитку національної економіки [Електронний ресурс] / І.В. Ховрак, А.А. Таран // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. — 2012. — Вип. 30 (1). — С. 47—53. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpchdtu_2012_30\(1\)_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpchdtu_2012_30(1)_12.pdf)
5. Булах Т.М. Соціальний розвиток як чинник подолання депресивності села [Електронний ресурс] / Т.М. Булах, К.В. Петренко // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 3. — С. 225—228. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/frvu_2012_3_49.pdf

6. Social development in an uncertain world: UNRISD Research Agenda 2010—2014 [Електронний ресурс] / UNRISD. — Switzerland: United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), 2011. — 16 p. — Режим доступу: <http://www.unrisd.org/research-agenda>

7. Філякова Т.І. Циклічний характер в економічній динаміці та його відображення в теорії [Електронний ресурс] / Т. І. Філякова // Економіка і регіон. — 2012. — № 1. — С. 75—80. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econrig_2012_1_14.pdf

8. Перенчук О.П. Дослідження циклічності як об'єктивної умови розвитку національної економіки [Електронний ресурс] / О.П. Перенчук // Сучасні питання економіки і права. — 2012. — Вип. 1. — С. 23—29. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sper_2012_1_7.pdf

9. Грицина Л.А. Формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств у контексті циклічності розвитку світової економіки [Електронний ресурс] / Л.А. Грицина // Наука й економіка. — 2013. — Т. 1, Вип. 4. — С. 251—254. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nie_2013_1_4_39.pdf

10. Тринько Р.І. Моральні аспекти антикризового управління [Електронний ресурс] / Р.І. Тринько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. — 2012. — Вип. 1. — С. 17—26. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvldu_e_2012_1_4.pdf

11. Колот А.М. Асиметрії розвитку соціально-трудова сфери: прояви, причини, передумови подолання [Електронний ресурс] / А.М. Колот // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 6. — С. 205—211. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_6_28.pdf

12. Штангрет А.М. Безпека соціально-економічної системи: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / А.М. Штангрет // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2012. — № 3. — С. 24—29. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nz_2012_3_6.pdf

13. Шахматова Т. А. Теоретичні засади визначення категорії "соціальна безпека" національної економіки [Електронний ресурс] / Т. А. Шахматова // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). — 2013. — № 3. — С. 72—77. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvnudpsu_2013_3_11.pdf

14. Данилишин Б. Соціальна безпека — підґрунтя сталого розвитку [Електронний ресурс] / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник Національної академії наук України. — 2010. —

№ 1. — С. 20—28. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vnanu_2010_1_3.pdf

15. Залу́нін В.Ф. Соціально-економічні аспекти моделювання економічної безпеки України [Електронний ресурс] / В.Ф. Залу́нін / Економічний простір. — 2013. — № 70. — С. 37—48. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2013_70_6.pdf

16. Капітан В.О. Поняття та роль соціальних процесів у забезпеченні економічної безпеки [Електронний ресурс] / В. О. Капітан. // Демократичне врядування. — 2012. — Вип. 10. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_10_26.pdf

17. Ковальов В.М. Економіка праці і соціально-трудо́ві відносини: навчальний посібник / Ковальов В.М., Рижиков В.С., Єськов О.А., Черненко І.М., Атаєва О.А.; За ред. В.М. Ковальова. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 256 с.

18. Соколов М.О. Вдосконалення управління регіональним соціально-економічним розвитком в умовах транзитивної економіки: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / М.О. Соколов; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2006. — 26 с.

References:

1. Alejnikova, O. V. (2014), "Theory and cyclical problems of structural, financial and management system of social production", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_3.pdf (Accessed 22 march 2015).

2. Sychenko, O. O. (2012), "Social security in the national security state", *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylians'ka akademiia"*. Ser.: Derzhavne upravlinnia, vol. 186, no. 174, pp. 34—38.

3. Herets, A. V. (2013), "Determination of economic cyclicity and approaches to the classification of economic cycles", *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, vol. 2 (6), pp. 435—442.

4. Khovrak, I. V and Taran, A. A. (2012), "Cyclical development of national economy", *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*. Ser.: Ekonomichni nauky, vol. 30 (1), pp. 47—53.

5. Bulakh, T. M. and Petrenko, K. V. (2012), "Social development as a factor in overcoming depression village", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 3, pp. 225—228.

6. UNRISD (2011), *Social development in an uncertain world : UNRISD Research Agenda 2010—2014*, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), Switzerland.

7. Filiakova, T. I. (2012), "The cyclical nature of economic dynamics and its reflection in theory", *Ekonomika i rehion*, vol. 1, pp. 75—80.

8. Perenchuk, O. P. (2012), "Research cycling as an objective condition of the national economy", *Suchasni pytannia ekonomiky i prava*, vol. 1, pp. 23—29.

9. Hrytsyna, L. A. (2013), "Formation of the concept of corporate social responsibility of enterprises in the context of cyclical development of the world economy", *Nauka j ekonomika*, vol. 4, pp. 251—254.

10. Tryn'ko, R. I. (2012), "Ethical aspects of crisis management", *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. seriia ekonomichna*, vol. 1, pp. 17—26.

11. Kolot, A. M. (2012), "Asymmetry of social and labor issues, manifestations, causes, conditions to overcome", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 6, pp. 205—211.

12. Shtanhret, A. M. (2012), "Security socio-economic systems: theoretical aspects", *Naukovi zapysky Ukrain'skoi akademii drukarstva*, vol. 3, pp. 24—29.

13. Shakhmatova, T. A. (2013), "The theoretical basis of the definition of "social security" of the national economy", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo)*, vol. 3, pp. 72—77.

14. Danylyshyn, B. and Kutsenko, V. (2010), "Social Security - the foundation of sustainable development", *Visnyk Natsional'noi akademii nauk Ukrainy*, vol. 1, pp. 20—28.

15. Zalunin, V. F. (2013), "Socio-economic aspects of modeling economic security of Ukraine", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 70, pp. 37—48.

16. Kapitan, V. O. (2012), "Concept and role of social processes in ensuring economic security", *Demokratychnе vriaduvannia*, vol. 10, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2012_10_26.pdf (Accessed 22 march 2015).

17. Koval'ov, V.M. Ryzhykov, B.C. Yes'kov, O.L. Chernenko, I.M. and Ataieva, O.A. (2006), *Ekonomika pratsi i sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Labor Economics and sociolabor relations], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

18. Sokolov, M.O. (2006), "Improvement of regional socio-economic development in the conditions of transitive economy", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Khark. nats. un-t im. V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015 р.